

**THE STATE-CHURCH RELATIONSHIP IN THE PRESENT
GEOPOLITICAL CONTEXT**

Vasile Timiș, Prof., PhD, "Babeș-Bolyai" University of Cluj-Napoca

Abstract: Throughout the centuries, the relationship between the Church and the State was defined by different concepts and principles: starting with the long way from the strictly confessional State, which did not recognize any other cult than the official one, up to the secular one where the religion and its exercise are aspects of privacy and where the state does not interfere. The international events of the 20th century confirm the fact that the religious identity, through its forms of manifestation, generates sharp attitudes and political decisions.

Generally speaking, we may observe that the rebirth of religion at a global scale is a reaction to the secularization, to the lack of solidarity, and to excesses or abuses of all kinds. Sometimes, religious fanaticism overtakes ideology, and religious nationalism replaces the traditional secular nationalism. The segregation between the state and the church must be understood as a distinction between the political domain and the religious one, and not as a reciprocal ignorance, which is impossible to obtain. The Church and the State are, in their own field, self-governed and independent. In the post-Cold War world, the spirituality is a force that unites and divides at the same time. The philosophical principles, the fundamental values, the social relationships, the habits and the general view on life are considerably different from a civilization to another. In this context, the revitalization of religion, on a large scale, emphasizes these cultural differences.

Keywords: *International relations; Religious Systems; State-Church Relationship; Globalization; Geopolitics*

Studiul propus vizează cercetarea relației Stat - Biserică, precum și raporturile dintre puterea laică și puterea religioasă în actualul context geopolitic. Conceptul de geopolitică este perceput și prezentat din diferite puncte de vedere. Sintetizând, „geopolitica studiază raportul spațiu – politică în ansamblu, fără a distinge și separa aspectul vieții politice interne și externe a unui stat”¹. Altfel spus, mecanismul geopolitic este evidențiat prin comparație cu abordările și teoriile relațiilor internaționale.

Abordările și problematizările geopolitice contemporane sunt observate atât în structurile politice cât și în cele universitare. S-au remarcat specialiști cum ar fi: Samuel Huntington (*Ciocnirea civilizațiilor*), Francis Fukuyama (*Sfârșitul istoriei*), Robert Cooper (*Destrămarea națiunilor*), Zbigniew Brezinski (*Marea tablă de șah*), Noam Chomsky (*Ambiții imperiale*).

Evoluția istorică a unor state a avut până în epoca modernă și o componentă marcant religioasă. Constatăm că în prezent „războiul terorist a adus, în special în statul islamic, reapariția acestui binom *statal- religios*, cu o virulență ce părea să fi fost depășită”². Chiar dacă în unele cercetări geopolitice specialiștii rezervă componentei religioase un rol secundar, în realitate constatăm că importanța religiei a fost și rămâne definitorie în stabilirea relațiilor internaționale.

¹ Ion Marin, ȚuțuPișleag, *Geopolitica și terorismul*, Ed. Sitech, Craiova, 2009, p. 19

² Ibidem, p. 66

În decursul vremurilor, relația dintre Biserică și Stat a fost definită de concepte și principii diferite: s-a parcurs lungul drum care pornește de la Statul strict confesional care nu recunoștea niciun cult în afară de cel oficial, până la cel laic în care religia și exercițiul său sunt aspecte ce țin de viața privată și în cadrul căruia statul nu intervine³. De altfel, până către anii 1800 toate statele erau oarecum confesionale. Cuvintele Mântuitorului Iisus Hristos „dați Cezarului cele sunt ale Cezarului și lui Dumnezeu cele ce sunt ale lui Dumnezeu” (Matei 22, 21) au rămas în vigoare chiar și atunci când Creștinismul devine religia Statelor europene, în sensul că autoritatea civilă și cea religioasă nu erau încredințate aceleași persoane.

Statul confesional este pus sub semnul întrebării odată cu adoptarea *Declarației de independență a Statelor Unite din 1776*. Revoluția franceză proclamă prin legea din 1795⁴ separația completă a cultelor față de stat. În 1801 Napoleon Bonaparte încheie un concordat cu Sfântul Scaun care prevedea recunoașterea că majoritatea francezilor erau catolici și totodată, recunoașterea cultului protestant și mozaic.

La începutul mileniului trei în multe state ale lumii se observă revenirea în forță a religiei într-un spectru mai larg al activităților sociale. Chiar dacă primii geopoliticieni au minimalizat raporturile între puterea laică și puterea religioasă, dacă ne întoarcem în timp, vom găsi suficiente argumente pentru a dovedi „importanța factorului religios în cucerirea, stăpânirea și dirijarea lumii sau a anumitor regiuni ale ei”⁵.

Evenimentele internaționale din secolul XX probează faptul că identitatea religioasă, prin formele sale de exprimare, generează atitudini și decizii politice tranșante. Exemple și argumente că religia este un factor geopolitic de referință pot fi ilustrate prin felul în care au fost împărțite o parte dintre coloniile britanice de până în anul 1947. Tot în acest sens putem vorbi despre transformarea Imperiului Iranian în Republică Islamică în 1979, dată la care Iranul devine stat confesional islamic.

Situația din Afganistan din anii '80 a fost marcată de radicalismul musulman și combaterea lui. Sunt argumente suficiente pentru a susține că războiul din Irak a avut la bază un complex de factori între care și cei de natură religioasă, „fundamentalismul islamic conducând la atacul terorist din 11 septembrie 2001”⁶. Atât războiul din Irak, cât și atacul din 11 septembrie determină o regândire a implicațiilor factorului religios asupra geopoliticii și relațiilor internaționale.

Președintele Barack Obama în data de 4 iunie 2009, prezent la Universitatea islamică Al-Azhar din Cairo afirma: „*Ne întâlnim într-un moment de tensiune între SUA și musulmanii din întreaga lume, tensiune ce își are rădăcinile în forțele istorice ce merg dincolo de orice dezbateri politice actuală. Relația dintre Islam și Occident cuprinde secole de coexistență și cooperare, dar și conflicte și războaie religioase. Mai recent, tensiunile au fost hrănite de colonialism și drepturile și oportunitățile refuzate multor musulmani, ca și de Războiul Rece în care țări cu majoritate musulmană au fost folosite prea des drept state interpușe... Schimbările covârșitoare aduse de modernitate și globalizare i-au făcut pe mulți musulmani să vadă Occidentul ca fiind ostil tradițiilor Islamului...Atacurile de la 11 septembrie 2001 și*

³Alexandra Lucia Tofan, *Relația Biserică - Stat*, Ed. Pax Aura Mundi, Galați, 2009, p.31

⁴Louis de Naurois, *Histoire du christianisme*, Ed. A. Michel, Paris, 2000, p. 397

⁵Ilie Bădescu, *Geopolitică și religie. Insurecții religioase în secolul XX*, Revista Euxin, nr. 1-2, 1997, p.31

⁶Ion Marin, ȚuțuPișleag, op.cit, p. 224

*eforturile unor extremiști i-au făcut pe unii din țara mea să vadă Islamul ca fiind în mod inevitabil ostil nu numai Americii și țărilor vestice, cât și drepturilor omului*⁷.

Destrămarea fostei Iugoslavi începând cu 1989 s-a datorat printre altele și tensiunilor religioase dintre musulmani (Bosnia Herțegovina), ortodocși (Serbia și Muntenegru) și catolici (Croatia și Slovenia).

Operspectivă actuală asupra relației putere laică - putere religioasă vizează mai multe aspecte, cum ar fi: analiza percepției relaționării Stat - Biserică la nivel european și internațional; prezentarea unei imagini asupra legislației în vigoare la nivelul unor sisteme de guvernare actuale, precum și o analiza comparativă la nivelul statelor Uniunii Europene.

Volumul lui Samuel Huntington, *Ciocnirea civilizațiilor și refacerea ordinii mondiale*, a reprezentat, prin implicațiile lui politice, o atenționare responsabilă. Huntington spunea că lumea conștientă și activă a zilelor noastre se bazează pe alianțe transcivilizaționale. Echilibrul de putere între civilizații se schimbă, influența Occidentului se află în declin, puterea economică, militară și politică a civilizațiilor asiatice crește; Islamul cunoaște o explozie demografică cu efecte destabilizatoare; civilizațiile non-occidentale își reafirmă valoarea propriilor culturi.⁸

Teoriile sociologice și psihologice arată faptul că nu se poate vorbi de o reală eficiență în abordările politice actuale în absența unui cadru instituțional adecvat și a unei colaborări cu diferiți parteneri sociali. Deoarece instituțiile religioase constituie un factor principal în cadrul abordărilor socio-culturale, trebuie acordată o atenție responsabilă relaționării stat-biserică.

Dezvoltarea unei societăți este în mod direct influențată și de nivelul cultural și spiritual al membrilor acesteia. În ultimii ani s-a putut constata efortul decidenților politici de a reformula cooperarea cu bisericile și instituțiile religioase. Există diferențe semnificative de la un stat la altul cu privire la statutul și rolul cultelor și instituțiilor religioase.

Canonic și juridic nu putem identifica o definiție standard a bisericii. Astfel, bisericile pot fi: persoane juridice de drept public (Austria, Germania, Italia), persoane juridice de drept privat (Estonia, Franța, în Anglia toate cultele mai puțin Biserica Anglicană). Totodată, există mai multe categorii juridice pentru organizarea vieții religioase: grup religios, asociație, asociație culturală sau religioasă, cult recunoscut, cult parte a unui acord cu statul (cum este cazul concordatelor cu Vaticanul).

Dintr-o perspectivă a drepturilor omului, un astfel de sistem de categorizare este discutabil, întrucât ierarhizarea de către stat duce la anumite forme de discriminare. Se creează situația în care comunităților religioase și fidelilor lor le sunt refuzate drepturi individuale și colective în baza unei clasificări și a unor criterii impuse de către unitățile statale.

Raportul **putere laică – putere religioasă** este observat cu atenție de către specialiștii domeniului relațiilor internaționale. Cercetările în domeniu abordează mai multe aspecte și provocări actuale.⁹

⁷Agerpres, Barack Obama, *Am venit să caut un nou început între SUA și musulmani*, 4 iunie 2009

⁸ Samuel Huntington, *Ciocnirea civilizațiilor și refacerea ordinii mondiale*, Ed. Litera, București, 2012, p.21

⁹Ibidem, p. 111-132

- Politica globală, stimulată de modernizare, se reconfigurează atât pe baze economice, cât și pe baze culturale și religioase;
- Schimbarea echilibrului de putere între civilizațiile și religiile lumii - influența relativă a Occidentului este într-un oarecare declin; puterea economică a civilizațiilor asiatice crește (China, Japonia, India, ASEAN); Islamul cunoaște o creștere demografică substanțială;
- Elementele fundamentale ale oricărei culturi sau civilizații sunt date în primul rând, de limbă și religie; principalelor civilizații identificându-se cu religia și cultura aferentă;
- Separarea dintre religie și politica internațională, specifică civilizației occidentale, se pare că determină tot mai mult ca religiile să intervină în cadrul relațiilor internaționale;
- Într-o lume din ce în ce mai globalizată, renașterea religioasă globală, întoarcerea la sacru constituie o reacție la percepția uniformizantă asupra lumii și a omului;
- Redefinirea în Rusia a legăturii dintre putere și Biserică (250 de biserici noi construite în Moscova după 1990);
- Rivalitatea dintre marile puteri este dublată de ciocnirea dintre marile civilizații și culturi;
- Implicarea unor puteri în diferite conflicte internaționale pe motive culturale și religioase, nu doar economico-politice (Serbia, Israel, Croația, Kosovo, Cecenia, Kurdistan, Iran etc);
- Redimensionarea politicii religioase și culturale a marilor confesiuni creștine (Vaticanul, Patriarhia Ecumenică, Cultele neoprotestante);
- Redimensionarea politicilor religioase ale Islamului (Turcia, Arabia Saudită, Iran), a confucianismului (China), și a budismului (India);
- Schimbarea procentului demografic la nivelul unor civilizații / culturi / religii (în 1910 civilizația occidentală avea 44,3% din populația lumii, în 2010 avea 11,5%; lumea islamică avea în 1910 doar 4,2 % , iar în 2010 avea 17,9 %; lumea latino-americană în 1910 avea 3,2%, iar în 2010 avea 10,3%);
- Distribuția produsului economic brut/civilizații suferă modificări considerabile (civilizația occidentală în 1950 avea 64,1%, în 1992 avea 48,9 %, lumea sinică în 1950 avea 3,3 % iar în 1992 avea 10,1%).¹⁰

Se constată că după anii 1970 tendința de laicizare și de conciliere a religiei cu laicismul s-a inversat. În lumea creștină, tema nu mai apare ca *aggiornamento*, ci ca a doua evanghelizare a Europei. În lumea islamică, după cum observa Gilles Kapel¹¹, accentul se mută de pe modernizarea Islamului pe islamizarea modernității. Un demnitar saudit explica în 1994 că „Islamul nu este doar o religie, ci un mod de viață, noi saudiții vrem să ne modernizăm, dar nu neapărat să ne occidentalizăm”¹².

Observăm că în linii mari, renașterea religiei la nivel mondial este o reacție împotriva laicizării, a lipsei de solidaritate, și a exceselor și abuzurilor de tot felul. Pe alocuri, fanatismul religios ia locul ideologiei, și naționalismul religios înlocuiește naționalismul laic de factură tradițională.

---

¹⁰Procentele au fost preluate după estimările ONU - *Divizia pentru Populație, Departamentul pentru Informații Sociale și Economice* și Banca Mondială - *World Development Report 1994*, Oxford University Press, New York, 1994

¹¹ Gilles Kapel, *Revenge of God: The Resurgence of Islam, Christianity and Judaism in the Modern World*, Pennsylvania State University Press, 1994, p. 2

¹² Bandar bin Sultan, *New York Times*, 10 iulie 1994, p.20

Huntington observă unele posibile alianțe economice¹³, culturale și religioase în cadrul noilor politici globale:

- Occidentul: - Islam, China, Civilizația hindusă, Ortodoxia, Japonia, Africa, America Latină
- China : - Occident, Civilizația hindusă, Japonia, Ortodoxie, Islam
- Islamul : - Occident, China, Civilizația hindusă, Ortodoxie, Africa
- Ortodoxia : - Occident, Civilizația hindusă, China, Islam, Japonia
- Japonia : - Occident, China, Ortodoxie
- Africa : - Occident, Islam
- America latină : Occident

La nivel european necesitatea unei recunoașteri a relației Stat - Biserică a fost marcată și prin directivele Tratatului de la Lisabona, intrat în vigoare la 1 decembrie 2009, tratat care a permis Uniunii Europene să devină un construct eficient și capabil să răspundă deopotrivă provocărilor actuale și viitoare. Față de tratatele anterioare, Lisabona a adus un plus de inovație îmbunătățind considerabil funcționarea Uniunii Europene și capacitatea acesteia de a ajunge rapid la decizii în interesul statelor și a cetățenilor săi. Din această perspectivă, Uniunea este în măsură să ofere modelul unei identități fondate pe toleranță, diversitate culturală și religioasă, într-un cadru de acceptare și respect reciproc.

Astăzi nu mai este o noutate pentru nimeni faptul că valorile identitare și religioase au marcat decisiv istoria comună europeană, contribuind, adeseori, la consolidarea solidarității între statele membre UE. Spiritul Europei este o realitate tot mai pregnantă a zilelor noastre, tot mai evidentă în cadrul unei Uniuni Europene extinse, ce reușește să asigure diversitatea culturală și religioasă a membrilor săi, respectând principiul afirmării propriei identități¹⁴.

Separarea între stat și biserică trebuie înțeleasă în sensul distincției dintre domeniul politic și cel religios, și nu în sensul unei ignoranțe reciproce, imposibil de realizat. Biserica și Statul sunt fiecare, în propriul domeniu, independente și autonome.

Independența și autonomia reciprocă trebuie să permită o cooperare specifică și armonioasă între cele două instituții. Cooperarea este cerută de însăși ființa și misiunea Bisericii, care nu este limitată doar la viața liturgică, ci include, printre altele, educația, operele de caritate și slujba pentru binele și progresul comun.

Interferențe și convergențe posibile la nivelul Uniunii Europene

Multe state ale lumii și în mod evident, Uniunea Europeană își dezvoltă capacitatea de dialog pentru a-și asuma mai bine identitățile diverse și a înțelege aspirațiile și așteptările societății civile, în cadrul căreia religiile și cultele ocupa un loc important. Instituțiile religioase nu sunt doar un partener responsabil de dialog ci mai ales un factor de echilibru în societatea europeană contemporană.

¹³Samuel Huntington, op. cit., p. 353

¹⁴Comunicatul celui de-al doilea **Forum Catolic - Ortodox** -Rhodos, Grecia, punctul 9 stipulează: „Noi afirmăm că aceste valori sunt înscrise în însăși ființa umană. Ele preced dreptul și Statul .Libertatea religioasă este în centrul drepturilor fundamentale ale persoanei, pentru că garantează oamenilor posibilitatea de a căuta liber adevărul și de a acționa în consecință; ea pune în lumină planul lui Dumnezeu Creatorul, care a vrut ca noi să ne putem întoarce în mod liber spre El”

Prevederile cuprinse în *Tratatul de la Lisabona*¹⁵ reflectă necesitatea unui dialog și a unei cooperări susținute cu bisericile și asociațiile sau comunitățile religioase din statele membre, interferența între civilizații, culturi și religii constituie o provocare responsabilă a zilelor noastre.

În spațiul european recunoașterea importanței deosebite a valorilor spirituale și a moștenirii religioase probează faptul că Uniunea Europeană, dincolo de politicile economice și monetare, dincolo de crearea unui spațiu de libertate, securitate și justiție, de consolidare a rolului său pe scena politicii internaționale, înseamnă în primul rând valori și identități comune asumate cu discernământ și responsabilitate.

Atât instituțiile europene cât și cele internaționale, precum și actorii societății civile, printre care un loc important îl ocupă bisericile și organizațiile religioase, au astfel capacitatea de a realiza împreună proiecte care pot sprijini progresul social, concilierea, co-responsabilizarea și toleranța¹⁶. Instituțiile religioase și cei care le slujesc sunt chemați să facă un pas înainte alături de cei pe care îi păstoresc.

La o observare mai atentă, ținând cont de normele juridice aplicate, relația dintre Stat și Biserică pe întreg continentul European suportă trei modele¹⁷:

- **Primul model** statuează o relație puternică între doi parteneri sensibili egali. Puterea politică și Biserica dominantă se consolidează reciproc: *Marea Britanie, Danemarca, Grecia, Malta*.
- **Al doilea model** admite o separație strictă și fără nuanțe între Stat și Biserică: *Franța și Olanda*.
- **Al treilea model** susține ideea de separație între cele două realități, dublată însă de recunoașterea unei autonomii a Bisericii față de Stat și de existența unor domenii în care competențele sunt asumate de ambii actori: *Belgia, Polonia, Spania, Italia, Portugalia, statele baltice*.

Într-o reflecție lucidă asupra interogației: *Ce înseamnă să fi european?*, Paul Valery¹⁸ circumscrie, plin de rafinament, dar cu un extraordinar realism, sufletul Europei: "*Acolo unde numele lui Cezar, Gaius, Traian și Vergiliu, acolo unde numele lui Moise, acolo unde numele lui Aristotel, Platon și Euclid au o semnificație și o autoritate simultană, acolo este Europa.*"

Afirmția lui Valery e remarcabilă prin sugestia pe care ne-o face la nivelul percepției omului european ca distinct în orizontul lumii globale. Omul Europei nu se definește prin rasă, nici prin limbă, nici prin obiceiuri, ci prin cultura sa, prin sufletul său, prin felul său de a fi. Dar cum arată acest suflet al Europei și ce valențe mai are el astăzi în secolul XXI, este și rămâne o provocare la care arhitecții și guvernanzii Europei vor trebui să mediteze, să răspundă și să acționeze.

¹⁵*Tratatul de la Lisabona*, 2007, art. 17: *Bisericile sunt luate în considerare după statutul pe care îl au în legislația națională și sunt recunoscute pentru contribuția lor specifică la identitatea europeană. În plus, Uniunea Europeană se angajează să mențină cu Bisericile un dialog deschis și transparent.*

¹⁶Comunicatul celui de-al doilea **Forum Catolic - Ortodox** (Rhodos, Grecia), punctul 8: *„Educația religioasă trebuie să fie făcută posibilă în cadrul școlilor publice, în acord cu Bisericile. Școlile și instituturile de formare ce aparțin Bisericii ar trebui să fie susținute financiar de Stat, în aceeași măsură ca și învățământul public, pentru că aceste școli au sarcina de a forma cetățeni responsabili și dedicați binelui comun.”*

¹⁷Radu Carp, *Relația Stat-Biserică. Modele juridice și conotații doctrinare*, Rev. 22, nr 3/2010

¹⁸ Paul Valery, *Criza spiritului și alte eseuri*, Ed. Polirom, Iași, 1996, p. 234

După un secol XX tensionat și terifiant, Europa zguduită din temelii, este pusă astăzi în fața unui nou început. Dar orice început reclamă, fără doar și poate, un apel la memorie, o reîntoarcere la viziunea aurorală a civilizației care ne-a zămislit și în care trăim. Este firesc să vedem în modelul cultural și religios european, confruntat mereu cu o semnalare perpetuă a antinomiilor: bine - rău, adevărat - fals, obiect - subiect, real - ideal, maniera în care acesta reușește să dialogheze cu extremele, asumând atât unitatea cât și pluralitatea, diversitatea, dar și identitatea. Încrederea într-un sens al istoriei comune se manifestă prin curajul de a crede într-o semnificație profundă a responsabilităților europene. Faptul că astăzi cultele recunosc fiecărui om putința de a-și alege liber afilierea religioasă și bisericească este un mare pas înainte.¹⁹

Uniunea Europeană recunoaște prevalența dreptului intern în chestiunea privitoare la interacțiunea statelor membre cu entitățile religioase, atâta timp cât se respectă tratatele și convențiile internaționale. Articolul I-52 al *Tratatului constituțional* al Uniunii Europene prevede că aceasta respectă și nu prejudiciază statutul de care beneficiază bisericile și asociațiile sau comunitățile religioase în statele membre în virtutea dreptului național. Pe lângă prevederi constituționale ce au în vedere libertatea religiei sau recunoașterea în anumite țări, prin legea fundamentală, a unei biserici de stat (cum ar fi Malta), majoritatea țărilor care aparțin Uniunii Europene practică recunoașterea prin legi speciale a cultelor și denominațiilor religioase.

Interferențe și convergențe posibile la nivel internațional

Libertatea religioasă constituie un spațiu de întâlnire legitimă între societatea civilă, stat, biserici, culte și asociații religioase. Modernitatea aduce cu sine și o creștere a rațiunii în toate sferile vieții, *rațiunea științifică*²⁰ înlocuind tot mai mult discursul teologic clasic. În lumea contemporană, relația stat-biserică îmbracă forme diferite, în funcție de tradițiile specifice fiecărei țări. Constituția Statelor Unite ale Americii conține prevederi explicite care interzic Congresului elaborarea de legi menite fie a oficializa o religie, fie a declara prohibit practicarea liberă a unei religii sau a unor practice religioase.

Odată cu epoca modernă *binele comun* nu mai este judecat în sensul acceptării a ceea ce reprezintă pentru societate în general, pe fundamentul principiilor eclesiastice așa cum se întâmplase în perioada evului mediu, “individul fiind creditat cu dreptul și puterea de a-și alege și urmări binele său”²¹. Disocierea între misiunea statului și misiunea bisericii este tot mai prezentă în mentalitatea colectivă a zilelor noastre, fiind înțeleasă și gestionată diferit de la un stat la altul, de la o regiune la alta.

Chiar dacă a devenit obișnuit faptul de a privi relațiile dintre state și entitățile religioase de pe poziții antagonice²², apreciem că această stare nu este ireconciliabilă, astfel încât un nou mod de relaționare se poate construi și îmbunătăți, pentru ca interesele statului dar și cele ale cultelor și grupărilor religioase să ființeze în interiorul entităților statale.

¹⁹O abordare profundă a binomului putere statală - putere eclesiastică a se vedea la Radu Carp, volumul *Religie, politică și statul de drept*, Humanitas, București, 2013

²⁰Max Weber, *Economie et societate*, Plon, Paris, 1971, cap. 5

²¹Gelu Găina, *Relația dintre Biserică și Stat privită interconfesional*, EUC, Craiova, 2008, p. 214

²²Ibidem, p. 232

Se remarcă constituirea unei noi așezări mondiale în care societățile cu afiniții culturale cooperează între ele, iar eforturile de a face societățile să treacă de la o civilizație la alta uneori eșuează. Pretențiile universaliste ale Occidentului îl aduc din ce în ce mai aproape în zona unor tensiuni cu alte civilizații și grupări religioase, mai ales cu Islamul și China.

Supraviețuirea Occidentului depinde de afirmarea și asumarea identității occidentale, dar și de acceptarea de către occidentali a faptului că civilizația lor este unică, dar nu universală. În lumea de după Războiul Rece, spiritualitatea este o forță care unește și separă în același timp. Principiile filosofice, valorile fundamentale, relațiile sociale, obiceiurile și viziunea generală asupra vieții diferă considerabil de la o civilizație la alta²³, în acest context revitalizarea religiei, în cea mai mare parte a lumii, subliniind aceste diferențe culturale.

Reflecțiile experților în domeniul geopoliticii și al relațiilor internaționale tind să agreeze faptul că manifestările și activitățile religioase nu țin exclusiv de sfera privată, religia și practica religioasă având un rol important la nivel statal, regional și internațional.

BIBLIOGRAFIE:

- Agerpres, Barack Obama, *Am venit să caut un nou început între SUA și musulmani*, 4 iunie 2009
- Alexandra Lucia Tofan, *Relația Biserică - Stat*, Editura Pax Aura Mundi, Galați, 2009
- Bandar bin Sultan, *New York Times*, 10 iulie 1994
- Comunicatul celui de-al doilea **Forum Catolic-Ortodox**, Rhodos, Grecia, 2010
- Gelu Găina, *Relația dintre Biserică și Stat privită interconfesional*, EUC, Craiova, 2008
- Gilles Kepel, *Revenge of God: The Resurgence of Islam, Christianity and Judaism in the Modern World*, Pennsylvania State University Press, 1994
- Ilie Bădescu, *Geopolitică și religie. Insurecții religioase în secolul XX*, Revista Euxin, nr. 1-2, 1997
- Ion Marin, Țuțu Pișleag, *Geopolitica și terorismul*, Editura Sitech, Craiova, 2009
- Louis de Naurois, *Histoire du christianisme*, Editura A. Michel, Paris, 2000
- Max Weber, *Economie et societe*, Plon, Paris, 1971
- Paul Valery, *Criza spiritului și alte eseuri*, Editura Polirom, Iași, 1996
- Radu Carp, *Relația Stat-Biserică. Modele juridice și iconotații doctrinare*, Revista 22, nr 3/2010
- Radu Carp, *Religie, politică și statul de drept*, Humanitas, București, 2013
- Samuel Huntington, *Ciocnire acivilizațiilor și refacerea ordinii mondiale*, Editura Litera, București, 2012

---

²³Huntington, op. cit., cap. 12